

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.н. Любомир Стойков - УНСС

(научна длъжност, научна степен, име, фамилия, образователна/научна институция)

за придобиване на образователната и научна степен „доктор” по професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки (Медии и комуникации – Карикатурата в медиите)

с дисертационен труд на тема: **„Характеристики на съвременната карикатура в пресата (Въз основа на case study от вестниците “Сeга”, “The Guardian”, “Frankfurter Allgemeine Zeitung” и “Le Monde”)**”, представен от **Петър Шойлев**, свободен докторант в катедра **„История и теория на журналистиката“** на Факултета по журналистика и масова комуникация с научен ръководител: **проф. д-р Здравка Константинова**

I. Представяне на докторанта въз основа на подадената документация

Докторант Петър Шойлев е уникален пример за концепцията „Учене през целия живот“ и на своята достолепна възраст е на път да се превърне в рекордьор по образователно дълголетие и дълголетно образование. Той завършил Машинно-електротехническият институт (днес Технически университет) специалност “Електрически станции, мрежи и системи” през 1959 година, както и Висшия икономически институт „Карл Маркс” (сега Университет за национално и световно стопанство), специалност ”Икономика на промишлеността”. Специализирал е в различни сфери на външната търговия. През 2017 година завършва магистърската програма по “Международна журналистика” във Факултета по журналистика и масова комуникация на Софийски университет “Св. Климент Охридски”. Темата на магистърската му теза “Ролята на карикатурата в списание. “The Economist” в началото на XXI век (2015-2017 г.)” е сериозна заявка за бъдещите научни изследвания на докторант Шойлев. През декември 2019 година е зачислен за докторант на самостоятелна подготовка към катедра „История и теория на журналистиката” по научната специалност “Медии и комуникации

(Карикатура в медиите). През ноември 2022 година е отчислен с право на защита. Петър Шойлев е написал две книги. Притежава и преподавателски опит в областта на маркетинга, рекламата и лизинга. Владее четири езика: френски, руски, немски и английски. Носител е на златен орден на труда.

II. Оценка на качествата на дисертационния текст

Карикатурата е такъв хибриден жанр, който миксира по уникален начин предимствата на острата и неспокойна публицистика, находчивия рисунък и смелата, и остроумна социална и културна рефлексия на „злободневния“ художник. Обикновено тя действа мълниеносно на аудиторията и подобно на вездесъщия хумористичен жанр – вица, предизвиква спонтанна смехова реакция. Щриховата природа на карикатурата я облагодетелства да преминава без сериозна съпротива стените на предубеждения и съмнения, и да осигурява бърз и в повечето случаи – надежден медиен резултат.

Актуалността и значимостта на дисертационния труд произтичат от една страна, от засилващата се роля на карикатурата в съвременното медийно съдържание в епоха на световни икономически и политически колизии, кризи и даже колапси. В такива ситуации (глобални и локални) карикатурата е особено ценно средство за противоборство и отпор на недостатъци и слабости от всякакво естество и същевременно е изключително полезна билка за общественото и човешкото здраве. От друга страна в естетически и социално-психологически план журналистическата карикатура е в състояние да доведе до така необходимия катарзис – в политиката и бизнеса, културата и медиите.

Дисертацията е в обем от 259 страници и включва 116 библиографски източници на различни езици. За мащабите и надеждността на изследването свидетелства и обстоятелството, че докторантът е разгледал над 800 карикатури в четирите вестника през шестгодишния период на проучване. Фокусът е поставен върху 65 от тях и е съобразен със следните критерии - релевантност на темата, изразителност на посланието, креативност и оригиналност, и др.

Целта на дисертационния труд е да се открият жанровите характеристики на журналистическата карикатура в контекста на значими международни събития. Авторът правомерно е отбелязал своите приоритетни задачи, които са обвързани с основната цел: открояване в историческа перспектива на журналистическия жанр карикатура; анализ и характеристика на избраните медии; селекция на събитийните маркери; ситуиране на изследователския анализ в контекста на отделните издания и в паралел между тях;

интерпретиране и осмисляне на влиянието на карикатурите върху редакционната политика на изследваните вестници.

Намирам за надежден и оправдан избора на предмета на изследването: политическите карикатури в четири вестника с амбициите за качествена журналистика: в. "Сега", в. "Guardian", в. "Frankfurter Allgemeine Zeitung" ("FAZ") и в. "Le Monde".

В първа глава „Журналистическият жанр карикатура“ Петър Шойлев компетентно и аргументирано разглежда както основните характеристики на този жанр, неговите исторически особености и теоретични основи, така и видовете, функциите и комуникационните специфики на карикатурата. Важен момент в началото на труда му е и това, че той предлага не само модели, средства и методи за изследване на жанра, но и откроява такива значими аспекти като семиотиката на политическата карикатура, вербалния хумор и др.

Във втора глава „Ролята на карикатурата в анализирани вестници“ авторът конкретизира анализа си върху особеностите в развитието на карикатурата в България, Англия, Франция и Германия. Той симетризира наблюденията си върху медийния пейзаж в съответната държава и фиксира типичните знаци на журналистическия жанр в контекста на различните национални култури и медийни системи. Положително качество е стремежът му да направи професионална дисекция на най-ярките и впечатляващи карикатуристи в различните издания. Във в. „Сега“ са анализирани прийомоте на едно от емблематичните имена в съвременната българска карикатура – Христо Комарницки. Не е подмината философията на известния ни хуморист, свързана с тезата, че жанрът на карикатурата във вестника произтича от реални лица и събития, както и съгласието му, че всяка карикатура е и вид манипулация с оглед на неизбежното – разбира се, артистично, деформиране на реалността и хиперболизиране на различни фрагменти (най-често личностни недостатъци и гафове). С увереност Петър Шойлев разкрива начина, по който в „Гардиън“ се сътворяват политическите карикатури. Белег на изследователска увереност е и начинът, по който той оценява стила и творчеството на някои от най-изтъкнатите карикатуристи в изданието - Стив Бел, Крис Ридел, Мартин Роусон, Бен Дженингс, Симон Ли, Анджеј Краузе, Дейвид Скуайърс, Стивън Колинс и др.

Не по-малко задълбочен е докторантът и в анализа на карикатурата и карикатуристите в авторитетния френски вестник „Льо Монд“. Доайенът на карикатурата в това толкова популярно издание Плантю е символ на хумористичен талант и забележителна продуктивност. Както пише и г-н Шойлев, той е издал повече от 60 книги със свои сатирични рисунки, а през

цялата си практика е нарисувал 14 хиляди карикатури. Важна особеност е и това, че всички карикатури в „Льо Монд“ са цветни и с придружени с текстове. Респект буди и интерпретирането на хумористичния жанр на влиятелния германски вестник „Франкфуртер Алгемайне Цайтунг“ – както в общ контекст, така и съвсем конкретно, чрез вглеждане в продукцията на Ахим Грезер и Хуберт Ленц. Приемам твърденията на автора, че карикатуристите са в състояние да формират политическата линия и/или насока на вестника и, че са в състояние да родят и предложат нови идеи и перспективи за развитие на медийното влияние, а и на изграждане на адекватния политически облик на вестника.

Третата глава „Карикатурни коментари на събития“ е особено показателна за аналитичните и интерпретативни способности на докторанта. В нея ясно личат и уменията му да откроява важното от маловажното, значителното от незначителното, трайното от преходното в медийното съдържание, публицистиката и журналистическия хумор. Петър Шойлев логично се спира на четири изключително важни и заедно с това благодатни за перото на карикатуриста казуси: Брекзит през 2019-та, срещата на Доналд Тръмп с Ким Чен Ун през 2018-та, Ковид пандемията от 2020 и 2021 години, и президентските избори в САЩ през 2016 и 2020 години. Тук докторантът се основава на два, доказали ефективността си изследователски метода, каквито са контент-анализа и компаративния или още съпоставителния анализ. Тези подходи му дават възможност да изведе важни и обосновани изводи за медийното отразяване на Брекзит през 2019 година. Това фундаментално събитие (не само за Европейския съюз, но в голяма степен за останалия свят) е разгледано през хумористичните послания на пресата - от шаржовете на Борис Джонсън до карикатурите на Тереза Мей. Високата аналитична култура и стремежът към прецизиране на обобщенията личат и в интерпретирането на останалите три казуса.

Използвайки семиотичния анализ в дисекцията на срещата на Доналд Тръмп с Ким Чен Ун през 2018 година, авторът разглежда четири карикатури (по една от всеки вестник), като изтъква проблемите, абсурдите и неотстъпчивостта на двете страни. Отбелязвайки политическото жонгльорство на американския президент и имитацията на стремеж към разбирателство от страна на северно-корейския лидер, докторантът ясно маркира начините, по които вестниците от четирите държави и по-специално – карикатурите в тях, изразяват с помощта на хумористичните и сатирични средства тревогите и грижите за опазването на световния мир. Ясна представа за подхода на Петър Шойлев дава таблицата за семиотичния анализ с нейните добре структурирани критерии: комуникативна цел на жанра, концепция на

автора, събитийно съдържание, фактор на комуникативното минало, фактор на комуникативното бъдеще, езиково въплъщение.

Диференцирането на карикатурите въз основа на националните, културните и медийните специфики на четирите издания позволява да се добие пълноценна представа за владенето и прилагането на жанра в различните социални и културни среди. Това личи красноречиво в анализа на хумористичните интерпретации на пандемията от Covid-19 през 2020 и 2021 години. Във в. „Сега“ се акцентува върху противоречивите мнения на лекарите, здравните и медицинските общности, и политиците; в „Льо Монд“ ударението се поставя върху мутацията на Covid-19 и мутациите на политиците, като изводът е, че и двете са еднакво опасни и вредни за общественото здраве; във „Франкфуртер Алгемайне Цайтунг“ пък се прави (отново със смеховите средства) намек за китайския генезис на пандемията. Тук докторантът разяснява използвания от него метод на алгоритъм на Д или още функции на дискурс (Д), а в таблицата е изложил критериите визуално-вербален подход, степен на адекватност между факт и реализация и отговор на въпроса „Какъв проблем бива засегнат от карикатурата и какво решение бива дадено?“.

В последния, четвърти, казус – „Президентските избори в САЩ през 2016 и 2020 години, във в. „Сега“ Доналд Тръмп и Хилари Клинтън са изобразени като звяр и звероукротителка, а карикатурата на Комарницки от 2020 година илюстрира сюрпризирания Тръмп от изборните резултати и неговата арогантност при дебатите с Байдън. Вестник „Франкфуртер Алгемайне Цайтунг“ набляга на намерението на Тръмп да решава имиграционни проблеми (най-вече чрез ограничаването на мексиканските набези към САЩ), нещо което се прави не без ирония по отношение на мегаломанията на Тръмп и неговите илюзии. Правомерно авторът отбелязва сходството в карикатурните интерпретации на Доналд Тръмп като звяр – при Комарницки като лъв, а при френския му колега Плантю като дракон.

Добро впечатление прави начинът, по който Петър Шойлев улавя и систематизира дисонансите в творческите подходи на карикатуристите към обектите им на присмех и ирония, сатира и сарказъм. Той логично твърди, че : „Очевидно различните карикатуристи по различен начин се спират на едно и също събитие и това е обяснимо от гледна точка на манталитет, култура и степен на разбираемост от страна на дадените народи.“ (с.212). Похвално е, че в заключението си Петър Шойлев очертава значението на карикатурата за добрата репутация и убедителния имидж на съответното издание. Основателно той нюансира ролята на карикатурата и изтъква нейното силно въздействие и по-видим ефект от посланията ѝ спрямо такива широко разпространени сатирични жанрове, като шаржовете и вицовете.

В заключението на дисертационния труд е направено следното обобщение: „Карикатурата се отличава със своето уникално свойство да съдържа сложни идеи в единично изображение. Една карикатура може да бъде възприета веднага, независимо от езикови бариери, и да предизвика незабавна емоционална реакция. Това е силата на визуалното изкуство – да пресъздава събития, характери и социални недостатъци с няколко изразителни щриха. Освен това, директният визуален хумор и преувеличение на карикатурата често я прави по-достъпна за широката публика, отколкото текстово базираният фейлетон или виц.“ (с. 215 - 216). Компетентно и разбираемо е разгледана или по-скоро – синтезирана, ролята на карикатуриста като социален коментатор, както и мащабите и обхвата на сатиричната му свобода. Тук г-н Шойлев уместно показва и някои от различията в карикатурите на четирите изследвани издания, като обстоятелството, че във вестниците “Сега” и “FAZ” техните обекти са по-скоро от сферата на вътрешната политика, а в “The Guardian” и “Le Monde” – на международния живот. Посочени са и други дисонанси – за използването на чуждестранни карикатуристи (“Le Monde”), а “The Guardian” и “FAZ” – местни, докато „Сега“ – един-единствен – Комарници. По убедителен начин са систематизирани финалните обобщения в дисертацията: за ефективността на карикатурите и за обогатяващата им роля спрямо публичния дискурс; за художествената стойност, но и за информационната и комуникативната им сила. В тази толкова важна част на труда не е пропуснато пречупването на смисъла и конкретното значение на карикатурите през още няколко извода, свързани с времевия фактор, многоликостта и комплексността, взаимодействието с медиите и др. Отново категорично е подчертано най-голямото предимство на този жанр – способността му да предлага критичен, аналитичен и художествен ракурс към политическата динамика и особено актуалните теми и събития в днешния ден.

III. Приноси на дисертационното изследване

Приносите в дисертацията на Петър Шойлев съдържат научни новини и несъмнено обогатяват съществуващите до този момент теории и възгледи за вестникарската карикатура. Признавам заявените от него научни приноси, като ще открия няколко по-важни:

1. Дава се още по-голяма възможност на културологията и социологията да обхванат динамиката на културните норми, стереотипи и властови структури и по-конкретно начините, чрез които се формира общественото мнение, неговото разпространение и крайния ефект – предизвикването на съпротива сред различните социални групи.

2. Открояна е ценността на политическата карикатура в контекста на нейното историческо развитие и ролята ѝ на сериозна документация и хронология на обществените настроения и политическите прояви и моменти в различни времена, давайки по този начин уникални факти и данни за проучване на това, което е ставало през вековете.
3. Изведена е ползата за политологията и медиязнанието въз основа на способността на карикатурата да бъде средство за политически послания, пропаганда или антипропаганда, и индикатор за осмисляне на политическите процеси и медийните стратегии.

Тази дисертация допринася и за по-нататъшното изясняване на темите и проблемите, свързани със свободата на изразяване, с противоборството срещу цензурата, гарантирането на честните и критични авторски журналистически позиции и др.

IV. Бележки и препоръки

На фона на бележките към рецензирания труд още повече изпъкват неговите предимства. Все пак работата може да се доусъвършенства в няколко посоки. Необходима е по-голяма прецизност в структурирането на текста. Мястото на последния параграф в първа глава – сравнителния анализ на използваните от вестниците „медийни средства“, следва да бъде в края на дисертацията. Неравностойно са разгледани четирите казуса в последната глава, като най-много място е отделено на Брекзит, а най-малко на срещата Доналд Тръмп - Ким Чен Ун. По отношение на използваните научни методи също има какво да се желае, защото сега на места има известни отклонения от системно-структурния подход и приложената методология. Тези пропуски имат второстепенен характер и не омаловажават общото много добро впечатление от дисертационния труд. Препоръчвам на автора да издаде като книга, монография или учебно пособие своя труд, който би бил полезен както на студенти по журналистика, политология и културология, така също на действащи журналисти, редактори, художници, публицисти, политолози, изкуствоведи и културолози.

Ще задам на докторанта един конкретен и един по-общ въпрос:

1. Коя според автора е причината във вестник „Гардиън“ да няма художествен текст по повод президентските избори в САЩ, както е отбелязано на с. 212 в таблица 8, озаглавена „През ракурса на обща теория на вербалния хумор“?
2. Какво е бъдещето на карикатурния жанр и кое е общото и различното в присъствието на карикатурите в традиционните и в новите медии?

V. Публикации и участия в научни форуми

Докторантът е изпълнил изискванията на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“ и адекватно е апробирал и оповестил резултатите от своето изследване.

VI. Заключение

Дисертационният труд съдържа стойностен и представителен анализ на политическата карикатура в четири авторитетни издания в България, Германия, Англия и Франция. Авторът се е придържал към академичните стандарти в писането на научни трудове и показва сериозни знания, самодисциплина и последователност.

Категорично препоръчвам на уважаемото научно жури да гласува „За“ присъждането на образователната и научна степен „доктор“ на Петър Шойлев - свободен докторант в катедра „История и теория на журналистиката“ на Факултета по журналистика и масова комуникация – в професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки (Медии и комуникации – Карикатурата в медиите).

16.01.2024 г.

**Рецензент:
Проф. д.н. Любомир Стойков**